

Helena Głogowska
(Gdańsk)

Hassan Konopacki — tatarski dowódca białoruskiego wojska

W białoruskim ruchu narodowym, rodzącym się pod koniec XIX i na początku XX w., obok Białorusinów brali udział przedstawiciele innych narodowości, zamieszkujący ziemie byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Byli wśród nich także Tatarzy, którzy najszybciej zasymilowali się w społeczeństwie białoruskim, przejmując język białoruski jako własny. Przykładem tego były tzw. kitaby¹.

Jednym z Tatarów, którzy odegrali znaczącą rolę w białoruskim ruchu narodowym był Hassan Konopacki².

Urodził się 25 lutego 1879 r. w Mińsku, w muzułmańskiej rodzinie szlacheckiej. Uczył się w Korpusie Kadetów w Połocku, a później w Szkole Artyleryjskiej im. Konstantego w Petersburgu, którą ukończył w 1897 r.

W stopniu podporucznika rozpoczął służbę w carskim wojsku. W 1904 r. został wysłany na Daleki Wschód do Obwodu Zabajkalskiego, gdzie organizowała się I Syberyjska Brygada Artyleryjska. Wyznaczono go na starszego oficera 1 baterii. W latach 1904–1905 uczestniczył w wojnie rosyjsko-japońskiej. W bitwie pod Lao Jang w sierpniu 1904 r. był ranny. Za udział w wojnie odznaczony został orderami św. Anny i Św. Stanisława. W 1906 r. jego brygada przeniosła się do Nerczyńska. Jako oficer 1 baterii pełnił wiele różnych funkcji. Był członkiem Sądu Honorowego, członkiem

1 I. Luckjewicz, *Al Kitab*, "Bajram" (Mińsk), 1992, nr 2, s. 73–75.

2 L. Hlahouskaja, *Hassan Konopacki. Z Mjenska, praz Vil'nju i Bydhaszcz*, "Niwa", 27.VI.1993.

Komisji Pożyczkowego Kapitału Oficerskiego, kierownikiem biblioteki oficerskiej.

W 1909 r. awansował do stopnia kapitana. Po zmianie miejsca pobytu z Nerczyńska na Błagowieszczeńsk nad Amurem formował, a następnie dowodził 2 baterią 10 Syberyjskiej Brygady Artylerii Polowej. 8 września 1912 r. został odkomenderowany do Chabarowska w celu ćwiczenia rekrutów. Stamtąd na własną prośbę 13 października 1912 r. przeniósł się do 3 Brygady Artylerii Polowej do Kaługi. 18 lipca 1914 r. mianowano go dowódcą 5 baterii 57 Brygady Artylerii Polowej.

Po 30 lipca 1914 r. został mianowany dowódcą 1 parku 57 Brygady Artylerii Polowej. Od 10 listopada 1916 r. był dowódcą 6 baterii 69 Brygady Artylerii Polowej Frontu Zachodniego. W tym czasie awansował do stopnia podpułkownika, a następnie pułkownika (6 listopada 1917 r.). Od 23 stycznia 1917 r. jako starszy oficer sztabowy dowodził wspomnianą 69 Brygadą. Z powodu porażenia gazami wysłano go do Mińska na tyłowy punkt ewakuacyjny.

10 maja 1918 r. w związku z reformowaniem 69 Brygady Artylerii Polowej przekazał dokumenty i finanse Moskiewskiemu Obwodowemu Komisariatowi Spraw Wojskowych. Za udział w I wojnie światowej został odznaczony orderem św. Stanisława drugiego stopnia, Św. Anny drugiego stopnia i św. Włodzimierza czwartego stopnia³.

Udział w białoruskim ruchu narodowym płk. H. Konopackiego rozpoczął się najprawdopodobniej po powrocie do Mińska.

W tym okresie Mińsk był ośrodkiem białoruskiego odrodzenia narodowego, w którym znaczną rolę odgrywali białoruscy wojskowi. W listopadzie 1917 r. powstała Białoruska Centralna Rada Wojskowa, dążąca do utworzenia białoruskiego wojska. Formowane przez nią oddziały uległy jednak likwidacji w wyniku wydarzeń związanych z rewolucją październikową i niemiecką okupacją Białorusi w 1918 r. Pod koniec tego roku centrum białoruskiego życia narodowego przeniosło się do Grodna. Sformowane w tym mieście oddziały białoruskie, podporządkowane litewskiemu dowództwu, zostały jednak rozwiązane w czerwcu 1919 r., tym razem przez Polaków.

Zajęcie Mińska i większej części ziem białoruskich przez wojska polskie w połowie 1919 r. spowodowało wyodrębnienie się polonofilskiego odłamu w ruchu białoruskim. Wśród zwolenników budowy Białorusi u boku Polski znalazł się także H. Konopacki. Skłonni do współpracy z Polską działacze, nie zniechęceni likwidacją pułku w Grodnie, podjęli starania o ponowne utworzenie białoruskiego wojska.

14 sierpnia 1919 r. Białoruska Centralna Rada Wileńszczyzny i Gro-

³ Rękopis: Przebieg służby wojskowej Hassana Konopackiego b. pułkownika armii rosyjskiej, Wilno, 9.XI.1923 r. (rękopis w posiadaniu syna Macieja Konopackiego).

dziesiętczynny skierowała do Józefa Piłsudskiego prośbę o powołanie wojska białoruskiego. Rada utworzyła także Białoruską Komisję Wojskową pod przewodnictwem Pawła Aleksyuka. W skład tej komisji wszedł płk. H. Konopacki, początkowo jako kierownik wydziału wojskowego, zaś później — komisji organizacyjnej⁴. H. Konopacki był także członkiem białoruskiej delegacji, która domagała się zgody J. Piłsudskiego na utworzenie białoruskiego wojska⁵.

22 października 1919 r. J. Piłsudski wydał na ręce białoruskiej delegacji długo oczekiwany dekret, który zezwalał na tworzenie wojska białoruskiego i zatwierdzał Białoruską Komisję Wojskową (BKW). Na mocy tego dekretu Hassan Konopacki został mianowany dowódcą białoruskiego wojska.

"Pułkownika Hassana Konopackiego zaproponowanego mi przez Białoruską Wojskową Komisję wyznaczam dowódcą białoruskiego wojska. Miejscem formowania białoruskiego wojska wyznaczam Słonim. W celu organizacji i przygotowawczej pracy wyznaczam Białoruską Wojskową Komisję, która w porozumieniu z Komisariatem Ziemi Wschodnich i D.O.G. [Dowództwo Okręgu Grodno — H. G.] będzie organizować białoruskie wojsko: 1. Dając odpowiednie rozkazy płk. Konopackiemu, 2. Tworząc odpowiednie podkomisje. W skład komisji wchodzi: płk. Konopacki, p. Rak-Michajłowski, sztabs-kapitan Kuszal, p. Aleksyuk, płk. Jakubowski, pp. Muraszko, Ausianik, Pruszyński, sztabs-kapitan Jakubowski. Miejscem pracy komisji wyznaczam Mińsk"⁶.

W wywiadzie dla "Bjelaruskaha žyc'cja", wydawanego przez Franciszka Olechnowicza, H. Konopacki przedstawił koncepcję tworzenia białoruskiego wojska. "Początkiem tworzenia armii będzie głównie przygotowanie kadr tak oficerskich, jak i podoficerskich. Dlatego teraz wszyscy oficerowie organizacji grodzieńskiej i wileńskiej, a także zarejestrowani w Mińsku, po przejrzaniu ich dokumentów przez Komisję Kwalifikacyjną będą zaliczani do rezerwy i powinni przesłuchać powtórne kursy oficerskie i kursy białorusoznawstwa, a szczególnie języka białoruskiego i przetłumaczoną terminologię wojskową. Po wysłuchaniu kursów każdy z nich otrzyma odpowiednie stanowisko w formowanym wojsku..."

Tempo wprowadzenia w życie tworzenia wojska będzie zależeć przede wszystkim od pracowitości Komisji Wojskowej i jej podkomisji, a także od możliwości władz polskich, w porozumieniu z którymi na podstawie rozkazów Naczelnika Państwa Polskiego, przyjdzie pracować Wojskowej Komisji i dowodzić białoruskimi oddziałami" .

4 "Krynica", 28.IX.1919 r., nr 5 s. 4.; 5.X.1919 r., nr. 6, s. 3.

5 F. Kuszal, *Pol'skaja palityka na Bjelarusi u czasye Pol' ska-Bal'szawickaj wajny 1919-1920h. (Da 41-ch uhodkau Słuckaha Paustan'nja)*, "Baćkauszczyna", 1961, nr 40.

6 Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Dekret Naczelnego Wodza w sprawie organizacji oddziałów białoruskich z dn. 22.10.1919 r., Oddz. I NDWP, t. 22, 3760/1.

7 "Bjelaruskaje žyc'cjo", 7.XI.1920, nr 20.

Na podstawie rozmów prowadzonych przez H. Konopackiego, P. Aleksiu-ka, A. Pruszyńskiego z polskimi władzami wojskowymi w marcu 1920 r. utworzono 9-miesięczne kursy w Warszawie w Szkole Podchorążych i 3-miesięczne w Ostrowi w Szkole Podoficerskiej dla 100-120 Białorusinów⁸.

Centralnym miejscem formowania wojska był Słonim, później Baranowice. Według radzieckich historyków I. Kowkiela i M. Staszkiwicza zwerbowano 485 osób⁹. Białoruskie wojsko wyróżniało się znakami "Pogoni" na naramiennikach. Po wycofaniu się Polaków latem 1920 r. Białoruska Komisja Wojskowa przeniosła się do Łodzi; w maju 1921 r. białoruskie oddziały zostały rozwiązane.

Pułkownik H. Konopacki wcześniej, bo 17 kwietnia 1920 r., pod pretekstem złego stanu zdrowia poinformował władze polskie i BKW o rezygnacji ze stanowiska dowódcy oddziałów białoruskich¹⁰. Rzeczywistą przyczyną były nieporozumienia pomiędzy płk. Konopackim a politycznymi członkami BKW, którzy zarzucali mu nieudolność i błędną politykę personalną¹¹.

W 1921 r., po podpisaniu pokoju w Rydze, płk. H. Konopacki przebywał w Wilnie. W okresie międzywojennym nie zaprzestał działalności w białoruskim ruchu narodowym. Wilno w tym czasie było centrum tego ruchu w państwie polskim. Jeszcze przed I wojną światową działały tam organizacje białoruskie. Jedną z nich było Białoruskie Zgromadzenie Obywatelskie (BZO) powstałe w 1911 r. Hassan Konopacki pełnił w nim funkcję sekretarza oraz był zastępcą przewodniczącego Rady Starszych Białoruskiego Kółka Muzyczno-Dramatycznego. BZO wydawało gazetę "Hramadzki Holas" pod redakcją Makara Kościewicza (Kraucowa). Po rozłamie w BZO 21 września 1924 r. i utworzeniu Tymczasowej Białoruskiej Rady (TBR) był jej wiceprzewodniczącym. Drugim wiceprzewodniczącym był Wsiewołod Pawlukiewicz. TBR skupiła wokół siebie zwolenników lojalnej współpracy z państwem polskim. Przeciwwstawiała się Białoruskiemu Klubowi Poselskiemu i innym organizacjom białoruskim pozostającym w opozycji do państwa polskiego¹².

W kwietniu 1925 r. w gazecie "Bjelaruskaja Dola" (nr 26) ukazał się list do TRB podpisany przez Hassana Konopackiego, J. Bekisza, A. Łappo-Starzenieckiego o wystąpieniu z TBR. Zarzucano w nim TBR, a właściwie jej przewodniczącemu — awanturnictwo, samowolę i zaniechanie walki o prawa Białorusinów¹³. Opuszczona przez trzech działaczy TBR wyjaśnia-

8 "Bjelarus", 24.1.1920, nr 15.

9 I. Kowkiel, N. Staszkiwicz, *Poczemu nje sostojalas' BNR?*, Mińsk 1980, s. 37.

10 CAW, Meldunek Konopackiego do DOE Mińsk z dn. 17.04.1920 r., Oddz. I NDWP, t. 49, 1996/1.

11 Tamże, Raport polityczny nr 3, Oddz. I NDWP, t. 67, 5267/1.

12 *Krótki zarys zagadnienia białoruskiego*, Sztab Generalny — Oddział II, Warszawa 1928, s. 370, 373.

13 "Krynica", 3.V.1925 r., nr 18.

Pułkownik Hassan Konopacki.
Fot. z prywatnych zbiorów autorki.

ła, że "zadnych wewnętrznych rozbieżności, czy to o pryncypialnym, czy to o taktycznym charakterze w Radzie nie było; były tylko nieporozumienia personalne, nie mające nic wspólnego z ideologią"¹⁴. H. Konopacki pełnił funkcję strażnika skarbnika i pretensje kierowane pod jego adresem sprowadzały się do braku sprawozdania finansowego¹⁵.

¹⁴ "Hramadzki Holas", 1925, nr 20.

¹⁵ "Hramadzki Holas", 1925, nr 19; 1925, nr 21.

Maciej Konopacki nad grobem ojca. Bydgoszcz, 11 maja 1993 r.
Fot. z prywatnych zbiorów autorki.

Na zorganizowanym przez TBR zjeździe Zachodniej Białorusi w dniach 26-28 czerwca 1926 r. H. Konopacki uczestniczył jako przedstawiciel Towarzystwa "Pras'wjeta" (Oświata). TBR została przemianowana na Białoruską Radę Narodową.

Po przewrocie majowym 1926 r. W. Pawlukiewicz, S. Drucki-Podbereski, A. Kabyczkin, F. Olechnowicz, Znamierowski, H. Konopacki i B. Szyszków podjęli starania o otwarcie Klubu Inteligencji Białoruskiej. Po zatwierdzeniu Statutu we władzach Klubu obok W. A. Bildziukiewicza, A. Kabyczkina, M. Kościewicza, S. Druckiego-Podbereskiego, B. Szyszkowa i S. Wołęjszy znalazł się H. Konopacki. Konopacki pisał artykuły w wydawanych przez Towarzystwo gazetach, podpisując się inicjałami: H. K. i H. K-i.

Od 27 listopada 1927 r. do 2 kwietnia 1928 r. był kierownikiem redakcji gazety "Bjelaruski Radny". Czasopismo to wychodziło do 16 lutego 1929 r., ogółem ukazało się 12 numerów. Poświęcone było sprawom samorządowym. Udział H. Konopackiego w wydawaniu tego pisma świadczy o jego zaangażowaniu się w działalność samorządową w społeczności białoruskiej.

Podczas kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu w 1928 r. H. Konopacki był przewodniczącym Centralnego Ogólno-Białoruskiego Ludowego Komitetu Wyborczego. Komitet skupiał organizacje białoruskie o obliczu polonofilskim, wywodzące się z Białoruskiej Rady Narodowej. Wystawił swoich kandydatów w Nowogródku i Lidzie, jednak bez powodzenia¹⁶.

16 "Sjaljanskaja Niwa", 1928, nr 10.

Podsumowując działalność polityczną H. Konopackiego w okresie II Rzeczypospolitej, można stwierdzić, że dał się poznać jako działacz białoruski lojalny wobec państwa polskiego.

W czasie niemieckiej okupacji Wilna w latach 1941-1944 w otwartym wówczas gimnazjum białoruskim uczył się jego syn Maciej. Hassan Konopacki był przewodniczącym Komitetu Rodzicielskiego tego gimnazjum.

W 1946 r. wraz z żoną Heleną, córką Tamarą i synem Maciejem w ramach tzw. "repatriacji" wyjechał do Polski. Osiedlił się w Bydgoszczy, gdzie zmarł 11 maja 1953 r.

Hassan Konopacki nie był ani wybitnym dowódcą, ani też działaczem politycznym pierwszej wielkości. Tym niemniej, jego udział w białoruskim ruchu narodowym jest widowym dowodem tego, iż nie tylko Białorusini gotowi byli walczyć o niepodległą Białoruś.